

ANALIZĂ POLITICĂ ȘI IDEAL REVOLUȚIONAR: C. A. ROSETTI ȘI RUSIA*

Personalitatea complexă a lui C. A. Rosetti a generat numeroase exegeze concretizate în studii, cărți, teze de doctorat. Puține s-au aplecat însă, asupra modului în care Rosetti analizează poziția puterilor europene față de situația internațională în general și față de Principatele Române, în special.

Pasiunea lui Rosetti pentru politică, înțeleasă ca mijloc de realizare a dezideratelor naționale, îl determină să se concentreze asupra activității diplomației europene, rezultatele fiind consemnate într-un stil original și plin de vervă, mai ales în scrisorile trimise prietenilor și soției sale.

Atent observator al scenei politice europene, plecând de la premisa justității judecății sale, Rosetti îndemna neîncetat la acțiune, din exil, pe cei rămași în țară. Pentru aceasta el pune la dispoziția confrăților, informații necesare dar, și analize politice pertinente, referitoare la atitudinea, obiectivele și mijloacele de acțiune ale marilor puteri. Dintre acestea, Rusia ocupa un loc aparte. Dacă Franța este aliat, spațiul refugiului, țara societăților secrete și a planurilor unei revoluții europene, Italia este exemplul demn de urmat și ajutor pentru români, Rusia reprezenta dușmanul, pericolul de la răsărit, nu numai pentru noi, ci și pentru celelalte popoare care doreau realizarea dezideratului național. Pentru a-l combate, Rosetti întreprinde un minuțios proces de cunoaștere, ale cărui rezultate le traspune într-un studiu intitulat *Rusia*, publicat pentru prima dată în 1852 și care face parte din cuprinsul ziarului *Republica Română*, nr.2, editat de Rosetti și frații Brătianu, la Bruxelles, unde aceștia sunt nevoiți să se refugieze dintr-un Paris supus presiunilor autoritare ale lui Napoleon a III-lea. Aflat la Vidin în 1854, Rosetti încearcă să introducă în țară acest număr, dacă autoritățile otomane ar fi obținut pentru pașoptiști acordul rușilor în vederea întoarcerii acestora în patrie, ceea ce, cum aflăm din corespondența sa, nu s-a întâmplat. Vintilă C. A. Rosetti, fiul autorului, va republica studiul, în lucrarea *Scrierile lui C. A. Rosetti*, vol.I, în 1887 (București, Editura Românul).

De asemenea, Dan Simonescu, în cartea *Din istoria presei românești: Republica Română*, amintește studiul fără a-l comenta. Rosetti mărturisește că a revăzut îndelung textul, chiar rescriind în întregime anumite părți. În forma finală, lucrarea cuprinde unsprezece capitole, fiecare acoperind o anumită problemă.

În primul, intitulat *Nația*, încearcă să descopere elementele definitorii ale națiunii ruse, fără a pleca, însă, de la premisa clară a conceptului ca atare, care i-ar putea orienta demersul. Cu toate acestea, autorul dezvăluie motivația întregii scrieri: "una din nenorocirile Revoluției de la 1848 a fost că nu ne cunoaștem cu deplinătate nici nația noastră, nici pe vrășmașii noștri de căpetenie". Viitorul trebuie ferit de repetarea anumitor greșeli, mai cu seamă că la data redactării cărții, planurile unei noi revoluții românești dar, și europene nu fuseseră deloc abandonate, chiar dimpotrivă. Cu toate că scrierea nu este în mod clar orientată conceptual, sensul pragmatic este evident: trebuie să cunoaștem, pentru că numai așa putem combate. Populația Rusiei nu este de aceeași nație, Rosetti folosind același termen și pentru cel de "etnie" - mai potrivit, credem, în contextul dat -, nu are o unitate morală iar puterile sociale nu se unesc într-o armonie deplină. Concluzia, Rosetti o trage fără reticențe: Rusia nu este o națiune, ci "o adunătură silnică de oameni", care poate înspăimânta, fără a fi însă, puternică și trainică. Rosetti nu ne spune acum sau în altă parte, de ce, totuși, Rusia a reușit să se impună ca o putere europeană, cu toate consecințele care au urmat acestei situații.

Idealurile revoluționarului pașoptist, ale liberalului radical, apărute cu strășnicie toată viața, care tratează despre guvern: "Pe ce teme, astăzi, când știința făcu pe fiecare om domn al naturei, când fiecare om se simte liber și tare și luminile făcându-ne pe toți deopotrivă de înțelepți, să persistăm a crede că o

* Lucrarea de față se dorește o analiză critică a textului amintit. Pentru acesta am folosit studiul original aflat în Biblioteca Națională din București la cota I 39451. Pentru fluiditatea lucrării am suprimat aparatul critic, făcând trimiteri numai la capitolele respective.

să mai suferim epitropia, tirania, despotismul unui om carele este întru toate egalul nostru?". Analiza politică lasă locul aici idealului revoluționar, Rosetti depășind pentru moment concretul. "Timpul castelor s-a sfârșit", spune el mai departe, dar această afirmație este mai mult un îndemn decât o realitate. În viziunea sa viitorul aparține democrației, care nu poate exista în cadrul unei monarhii, cu toate că în epocă, există un exemplu viabil care este ignorat și, deci cu atât mai mult în Rusia, definită ca supremă negare a drepturilor omului, guvernată de un regim autocrat, caracterizat prin: "tiranie, despuieri, confiscății, închisori, exiluri, ucideri".

Cu toate acestea, Rosetti lămurește esența autocratismului, pe care o găsește în cultul dinastiei, căruia îi rezervă capitolul al treilea și care este redat într-o formulă succintă: "Împăratul este un Dumnezeu". Autorul ne prezintă, într-o incursiune istorică, procedeul folosit și în alte părți de Rosetti, lista cronologică a țarilor, adică "un șir lung și necurmat de surpători, ucigători, otrăvitori și călăi încoronăți". Treptat însă, analiza alunecă spre o altă latură, poporul, iar concluzia contrazice pledoaria inițială: "Dacă Poporul Rus nu s-a revoltat până acum în toată întregimea sa și deodată, pricina nu este credința că împăratul este Dumnezeu, ci frica și tâmpirea sclaviei". Deși face o corelație directă între persoana țarului și ortodoxism, Rosetti nu insistă asupra mijloacelor determinării unei astfel de imagini în rândurile mulțimii, ceea ce ar fi putut explica mai bine această atitudine. Pe de altă parte, dorind să anticipeze capitolul următor, autorul ajunge să se contrazică într-o oarecare măsură.

Atunci când discută despre clasele sociale în Rusia, în al patrulea capitol, Rosetti apelează la statistica Rusiei, de veridicitatea căreia se îndoiește: 60 de milioane de robi, din care 21.463.944 robi ai coroanei, 23.362.593 robi ai particularilor, restul fiind cerșetori și vagabonzi. Faptul că aceste milioane i-au așteptat pe soldații armatei napoleoniene ca pe niște eliberatori este, credem, o exagerare, un decor pentru a sublinia tragismul scenei. Cert este că, alăturând celor 60 de milioane, pe cei numai 49.970 de negustori, împărțiți în patru clase, din care doar primele două aveau dreptul de negoț, Rosetti crează o imagine sugestivă, completată cu multă ironie: "singura manufactură care a prosperat este aceea de cărți de joc, de la Alexandrovski". În aceste condiții, politica economică ultraprotecționistă generează contrabanda, o altă trăsătură a societății ruse, după părerea lui Rosetti.

În ceea ce privește aristocrația rusă, Rosetti o definește prin antiteză cu cea britanică, pe care o găsește cea mai națională, prin morală și prin știință. Spre deosebire de aceasta, "la muscal aristocrația nu este decât o minciună și o copie proastă". Principala cauză a acestui fenomen rezidă, conform autorului, în reformele lui Petru cel Mare, care a distrus vechea aristocrație, bariera împotriva despotismului și garanție a monarhiei. De altfel Petru I este socotit drept "inventatorul" autocratismului rus, nespunându-se nimic despre modernizarea societății ruse în timpul său. Tabloul social ni se înfățișează după cum urmează: "poporul sclav, industria stearpă, comerțul sugrumat și aristocrația străină în cea mai mare parte, toată ruinată, coruptă, neînvățată".

Criteriile care reglează raporturile sociale se regăsesc în administrație și legislație. Nu numai că aristocrația controlează administrația, adică o corupe în favoarea sa dar, țarul poate "răsturna totul", în afara oricăror principii. Acesta nu poate și nu vrea să procedeze la o eradicare a corupției. Nu poate datorită diferenței mari dintre veniturile funcționarilor și nivelul ridicat al prețurilor și nu vrea, deoarece "corupția este soția firească a sclaviei". La aceasta se adaugă poliția politică și cea "economică", însărcinată cu strânsul impozitelor.

O altă instituție a statului, biserica, este la rândul ei controlată îndeaproape de către țar. Religia, fundamentul moral și ideologic al bisericii, este definită de Rosetti drept o "școală de civilizație" mai mult sau mai puțin înaltă, care se mulează pe caracterul populațiilor în inima cărora încolțește. Totodată, fenomenul religios se structurează în strânsă dependență de gradul de cultură al populației respective. După un scurt istoric al religiilor, Rosetti ajunge din nou la ruși, considerând că, în condițiile în care șeful bisericii este țarul - adeseori o persoană imorală - iar sinodul este condus de un militar, nu se poate vorbi de ascendența morală a bisericii ruse, privită ca instituție. Rosetti nu spune nimic despre caracterul oarecum special al ortodoxiei ruse, acela de instrument principal al ideologiei panslaviste, mărginindu-se să analizeze relația biserică-țar și raportul individ-biserică, în acest din urmă caz, dominat fiind primitivismul ambelor părți.

Persoana țarului și familia domnitoare ocupă un loc aparte. Pornind de la premisa că aceasta este

străină și, deci neputincioasă și vătămătoare țării, Rosetti vede în Nicolae I prototipul perfect al țarului, care are calitățile necesare și anume: "a nu se sfii de nici o crimă, de nici o minciună, de nici o lașitate, a bănuși pe tot omul; a linguși pe cel tare și a zdruncina pe cel slab, a pândi pe vrășmașul său ca să lovească tocmai în minutul când va fi adormit sau slăbit de o boală morală sau fizică". Vedem cum și caracterizarea țarului se înscrie în linia conceptuală generală pe care autorul o descoperă în urma analizei societății ruse. În opinia sa puterea țarului Nicolae este dată de armată.

Ce este însă, această armată? "Armia unui guvern autocratic este învederat că nu putea fi și nu este decât o adunătură silnică de sclavi". Prin urmare, starea jalnică a armatei țariste se explică prin lipsa de ideal a combatanților, ideal substituit prin "cuvântul(?) autocratului", ce-i menține într-o stare de promiscuitate fizică și morală, la care se adaugă sistemul de recrutare: "fiecare proprietar de oameni este dator a da pentru oștire un sclav la sută" și corupția administrației militare. Însă, nu numai trupa se prezintă într-o stare deplorabilă, aceeași situație se regăsește și în ceea ce privește cadrele. Școala de cadeți, academia militară a Rusiei, "este o școală de sclavie iar nu de știință, o mașină ce zdrobește mintea și inima omului". În aceste condiții nu este de mirare că armata rusă, pe câmpul de luptă, este de obicei înfrântă.

Războaiele Rusiei (capitolul nouă) ne sunt pe larg înfățișate, în special cele cu Turcia, datorită faptului că acestea au influențat direct situația Principatelor. Rosetti explică victoriile ruse, din păcate nu atât de puține și fără urmări pentru noi, prin mituirea demnitarilor turci, prin organizarea de răzmerițe antirăzboinice în interiorul Imperiului Otoman cu complicitatea ulemalelor. Credem că și de această dată autorul simplifică problema, din dorința de a aduce un argument în plus în susținerea tezei sale.

Un loc distins în cuprinsul lucrării îl deține politica Rusiei, cu deosebită aplecare asupra raporturilor cu Polonia. Conflictul ruso-polonez, cotropirea Poloniei de către Rusia, împărțirea acesteia, într-un cuvânt exemplul polonez, nu credem că a fost ales la întâmplare de către Rosetti. Scoțând în evidență cauzele înfrângerii Poloniei, dezbinarea societății și "sclavia nației", autorul încearcă să ofere românilor soluția propriei izbăviri. Accentuând faptul că expansiunea Rusiei continuă, Rosetti încearcă prin prezentarea amănunțită a cazului polonez, să trezească patriotismul românilor.

Ultimul capitol își propune explicit aceasta. Analiza politică, cu limitele, exagerările sau lipsurile sale, reprezintă de fapt, suportul idealului național al autorului, exprimat într-o formă originală.

Rosetti găsește prilejul, în studiul citat, nu numai de a face cunoscută românilor "slăbiciunea și puterea vrășmașului patriei sale", dar și de a spune "cu asigurarea și-ntru credința inimii mele... că nu vom ajunge la unire, la unitate și independență, că nu vom mai putea fi nici chiar precum suntem, decât dacă astăzi fiecare rumân va lupta și se va pregăti necurmat pentru luptă, pentru eroism, pentru martiriu".

În studiul amintit, tratarea Rusiei se face dintr-o perspectivă exclusiv negativă deoarece, credem, autorul încearcă să producă o impresie cât mai profundă, de neșters, în rândul opiniei publice. Exagerând cauza, pericolul pe care-l reprezintă Rusia pentru români, spera să obțină un efect proporțional; coalizarea acestora în fața inamicului. Din acest punct de vedere, ar fi interesant de văzut - și poate un studiu viitor o va face - în ce măsură broșura lui Rosetti a fost receptată de către cititori și ce impresii sau atitudini a produs. Oricum, demersul autorului ca atare, trebuie reținut.

Rosetti adoptă o poziție mult mai nuanțată în ce privește Rusia, în corespondența sa. În aceste epistole, Rusia este raportată în permanență la poziția marilor puteri față de Principate. Exagerările dispar, iar informațiile obținute prin intermediul relațiilor personale sunt coroborate cu un comentariu politic pertinent, desfășurarea ulterioară a evenimentelor confirmând de multe ori concluziile sale.

Distigem trei momente în atitudinea lui Rosetti față de puterea de la Răsărit. Unul marchează perioada de după înfrângerea revoluției, când Rusia este prezentă alături de Austro-Ungaria ca principalul dușman. Urmează apoi momentul congresului de pace de la Paris din 1856, referitor la care, după ce analizează pozițiile marilor puteri, încheie nu fără malițiozitate: "Am avut pentru noi pe Franța, pe Sardinia și pe Rusia. E! Cum îți pare să vezi pe Orloff apărându-ne?". Momentul ultim îl constituie deceniul șapte al secolului, Rosetti atrăgând atenția că Rusia este încă o putere în Orient, mai cu seamă în condițiile în care se bucură de sprijinul populațiilor slave, vecine României.

C. A. Rosetti a luptat toată viața pentru ideile sale, fiind poate cel mai consecvent din generația pașoptistă. A avut fericirea să vadă România unită și independentă, așa cum o visa în anii exilului. După

întoarcerea în țară continuă să scrie, în special în paginile *Românului*, și nu numai.

Suntem convinși că cercetări viitoare vor scoate în evidență și alte aspecte ale modului în care Rosetti înțelegea Rusia.

ALIN CIUPALĂ
Universitatea București

**ANALISE POLITIQUE ET IDÉAL
REVOLUTIONAIRE - C. A. ROSETTI ET LA RUSSIE**

RESUMÉ

Dans son essai politique, *La Russie*, qui est plutôt un pamphlet, C. A. Rosetti s'efforce a souligner - en exagérant consciemment les caracteres negatifs de la société russe et, en même temps en ignorant ce qu'il y a de positif - le danger que représente l'Empire de l'Orient pour les Principautés Roumaines.

Le but de cette véritable philippique anti-russe c'est d'induire dans la conscience publique une réaction défensive, fondée sur les idéaux de la génération de 1848.